

Diagnostika třídních kolektivů

Cíle, postupy a fáze

Co se dnes dozvíte

- Diagnostická otázka a vstupní hypotéza.
- Způsoby získávání diagnostických údajů a volba vhodných metod.
- Techniky a metody zjišťování skupinových procesů ve třídě.
- Příklady používaných metod, jejich silné a slabé stránky.
- Administrace metod – navázání kontaktu se skupinou a motivace jejich členů, možné problémy při administraci.
- Etické zásady.

Proč diagnostikovat třídní kolektiv?

- Zjištění žákovy pozice ve třídě (problémy s chováním, záškoláctví, neprospěch atd.)
- Narušení vztahů, ztráta koheze
- Výchovná interakce učitele se třídou
- Seznámení se třídou (kdo je kdo)
- Plánování preventivních aktivit
- Optimální dělení žáků do tříd při vytváření nových tříd (nadání, rodinné zázemí, problémoví žáci, aktuální role ve třídě)
- Restrukturace třídy
- Ověření přítomnosti sociálně patologických jevů

Zásady pro diagnostiku vztahů ve třídě

- diagnostika je vždy jen prvním krokem, měly by následovat další kroky (sdělení výsledků, intervence)
- diagnostika se nemůže dělat anonymně
- zjišťování vztahů mezi dětmi vyžaduje výraznou etiku, pozor na sdělování výstupů
- u jednotlivých metod je důležitý zácvik
- diagnostika tříd je týmová práce
- mnoho metod, které ve třídě užíváme má diagnostický náboj
- je třeba dobře dokumentovat své kroky a archivovat veškerý materiál
- ideální doba je 1. čtvrtletí, účast min. 80 % žáků

Vstupní hypotéza

- Reakce na situaci jíž je výchovný poradce sám součástí
- Na základě minimálních vstupních informací
- Náš předpoklad, ve kterém se uplatňuje náš postoj (emotivní, kognitivní a konativní) a zkušenost
- Uvědomit si emoce, které se k ní vážou a jak mě mohou ovlivnit při dalším posuzování

Diagnostická otázka

- Volí směr hledání a další diagnostický postup
- Postup formulace:
  1. Formulace problému = pozitivní popis = Co se děje?
  2. Jaké je zdůvodnění z hlediska vlastní hypotézy?
  3. Jaká jsou všechna jiná možná zdůvodnění daného jevu?
  4. Toto vše formulovat do dílčích otázek a všechny tyto otázky musí být v diagnostickém procesu odpovězeny
- Tedy se jedná o sérii otázek, které dokonale pokrývají možné zdroje problému

Třídní život

- pozorovatelné chování
- nepozorovatelné chování

- co vidí a slyší učitelé
- co vidí a slyší žáci
- co vidí a slyší rodiče

Nástroje diagnostiky tříd

- **klinické metody**
  - pozorování
  - rozhovor (dítě, rodiče, učitelé)
- **rozbor pedagogické dokumentace**
  - třídní kniha, katalogový list, portfolio žáka ap.
- **diagnostické nástroje**
  - ankety
  - skrínink
  - škály
  - dotazníky
  - sociometrie
- **formou her s psychologickým obsahem**

Faktografické údaje

- Velikost školy a demografické údaje o lokalitě
- Sestava vyučujících a jejich změny
  - Častost střídání vyučujících, suplování
  - Gender a věková struktura učitelského sboru
- Počet žáků ve třídě
- Přespolní - místní
- Gender struktura třídy
- Školní dispozice žáků - prospěch
- Informace o mimoškolních aktivitách
- Rodinné prostředí žáků
  - Vzdělání a zaměstnání rodičů
  - Sociálně-ekonomické podmínky
  - Rodinná anamnéza
- Věková specifika třídy (homogenita vs. heterogenita)
- Národnostní a etnické složení

Registrace pozorování

- **Narativní zaznamenávání** – popis přirozeného chování
- **Intervalové zaznamenávání** – vybrané projevy chování sledované v časových intervalech (kdy v průběhu činnosti)
- **Záznam události** – zaznamenávání četnosti projevů chování
- **Ratingové zaznamenávání** – použití škály pro hodnocení pozorovaného chování (kooperativní – nekooperativní, aktivní – pasivní)

Co se děje, když to nikdo nevidí?

Charakteristiky dobrého pozorování

- Pozitivní definice pozorovaného jevu
- Jasnost definice míry výskytu chování
- Přesné určení jednotky chování
- Stupeň pozorovatelova vyvozování
- Obecnost pozorovacího schématu

Jak poznám, že jsem to udělal správně?

- *Dokážu to napsat*
- *Dokážu to popsat nezúčastněnému kolegovi*

Spolehlivost pozorování

- Pozorovatel
  - Postoje
  - Pozornost
  - Zkušenost
  - Osobnostní rovnice
  - Sociální percepce
- Objem pozorovací doby

Monitorovací systém problémových projevů chování (Zapletalová, J.)

- Učitel během vyučování zaznamenává podrážděnost, úzkost, zhoršenou koncentraci, ospalost, neprospěch , absence, zhoršené vztahy mezi studenty navzájem, neschopnost řešit problémové situace.
- Touto cestou je možné včas ovlivňovat třídní kolektivy, hygienu učení nebo i problematiku drogových závislostí.

Rozhovor

■ Rozhovor je setkání

- Věrohodné informace nelze získat nátlakem, manipulací, v nepřátelské atmosféře, ani výměnou za výhody
- Vedení rozhovoru je umění

■ Fáze rozhovoru

- **Úvodní fáze** – vzbudit atmosféru důvěry a otevřeně sdělit cíle rozhovoru, naladění, charakter neřízeného rozhovoru
- **Diagnostická fáze** – definujeme problém a klademe otázky, které mohou problém osvětlit, od obecného ke konkrétnímu
- **Závěrečná fáze (debriefing)** – ujištění o důvěrnosti, přeladění klienta.

Zásady vedení rozhovoru

- Vyhýbat se otázkám vyžadujícím odpověď ANO-NE
- Vyhýbat se dlouhým a složitým otázkám a používání cizích slov
- Vyhýbat se sugestivním otázkám
- Klást přímé otázky
- Vyhýbat se otázkám, které klienty mohou uvést do rozpaků
- Při kladení otázek brát v úvahu věk klienta
- Vyjasňovat některé pojmy
- Oceňovat a dodávat dětem odvahu
- Pracovat s emocemi
- Být empatický

Dotazníky

- popis sociální klimatu v určité třídě z pohledu žáků
  - porovnání názoru žáků a učitelů na klima třídy
  - porovnání žákovského přání (CES-P) a přítomného, aktuálního stavu (CES-A)
  - zjišťování rozdílů mezi učiteli vyučujícími tutéž třídu
  - zjišťování rozdílů mezi tradičními a alternativními školami
  - zjišťování toho, jak klima ovlivňuje osobnost učitele a žáků, výchovně-vzdělávací výsledky
-
- POUZE DOPLŇKOVÉ UŽITÍ

Příklady používaných dotazníkových metod

Dotazník sociálního klimatu školní třídy (CES, J. Mareš, 1998)

- vychází ze zkrácené verze australského autora B. J. Frasiera (1986)
- 12 – 18 let
- umožňuje porovnávat aktuální a preferovaný stav
- 24 otázek, 6 proměnných
  - zaujetí žáka školní prací
  - vztahy mezi žáky navzájem
  - učitelova pomoc žákům
  - orientace žáků na úkoly
  - pořádek a organizovanost ve třídě
  - jasnost pravidel

Příklad (CES)

Dotazník CES - forma A (Classroom Environment Scale)

© Autoři: E.J. Trickett (Yale University), R.H. Moos (Stanford University) 1973, B.J. Fraser (Western Australian Institute of Technology) 1982

© Překlad a úprava: J. Lašek (Pedagogická fakulta VŠP v Hradci Králové), J. Mareš (Lékařská fakulta UK v Hradci Králové) 1988

Jméno žáka/žákyně:

Škola:

Třída:

Obec:

Učitel/učitelka:

Dnešní datum:

Nevyplňujte, dokud nedostanete pokyn!

1. Žáci z naší třídy vkládají do školní práce poměrně dost úsilí, energie. Ano - Ne
2. Žáci se v naší třídě navzájem dobře znají, vědí o sobě dost věcí. Ano - Ne
3. Tento učitel (tato učitelka) s námi málokdy diskutuje o věcech, v nichž bychom potřebovali poradit, pomoci. Ano - Ne I
4. V naší třídě věnují žáci více času debatování o mimoškolních věcech, než debatám o učivu a učení. Ano - Ne I

Dotazník sociální akceptace (Juhás, 1990)

- sociální akceptace = míra souhlasu jednotlivce s hodnotami, normami a celkovým fungováním skupiny
- vhodná pro zjišťování toho, jak se dítě cítí ve třídě akceptováno druhými
- 32 otázek, 4 subškály:
  - analýza vztahů ke spolužákům
  - analýza pohledu žáka na kolektiv třídy
  - emocionální prožívání žáka ve školní třídě
  - hodnotí vztahy rodinného prostředí a školy
- 12 – 16 let

Dotazník sociální opory u dětí a dospívajících (Mareš, Ježek, 2005)

- Opora poskytovaná (Jak často?)
  - Rodiči
  - Učitelem
  - Spolužáky
  - Kamarádem
  - Školou
- Subjektivní důležitost (Jak důležité?)

Nominační technika

- Počet voleb (žáka) u konkrétních otázek
- Počet vzájemných voleb
- Rozlišujeme pozitivní a negativní otázky
- V odůvodněných případech lze vytvořit součtový skór pozitivních otázek a součtový skór negativních otázek
- Např. B3 a B4 pracuje s pořadím

Nominační technika

- ZDRAVÉ JÁDRO:
  - Kdo je přátelský a kamarádský?
  - Koho bys chtěl za předsedu třídy a proč?
  - Koho považuješ za nejchytřejšího?
  - Kdo se umí ze spolužáků nejlépe prát?
  - Kdo se zastává slabších?
  - S kým je největší legrace?
  - Kdo je odvážný a nebojí se?
  - Komu to myslí a má dobré nápady?
  - Koho mají učitelé rádi?
  - Kdo se nejslušněji chová k učitelům?

Nominační technika

- **FYZICKÁ AGRESE:**
  - Kdo ubližuje slabším?
  - Kdo zastrašuje a ponižuje spolužáky?
  - Kdo se umí ze spolužáků nejlépe prát?
  - Kdo používá násilí proti druhým?
  - Kdo se nejvíce pere?

Nominační technika

- PSYCHICKÁ AGRESE:
  - Kdo zastrašuje a ponižuje spolužáky?
  - Kdo zesměšňuje spolužáky?
  - Kdo nejvíc pošťuchuje?
  - Kdo má strach z nějakého spolužáka a z koho?

Nominační technika

■ OBĚŤ:

- Kdo se stává terčem vtipů a legrací?
- Kdo nejvíce žaluje?
- Kdo má strach z nějakého spolužáka a z koho?
- Kdo je ostatními přehlížen a odmítán?
- Kdo je fyzicky napadán a neumí se bránit?

Dotazníky B-3 a B-4 (R. Braun, 1997, 1998)

B-3

- od 4.třídy po maturanty, také pro nejvyšší třídy ZvŠ
- administrace 15-20 minut, vyhodnocení cca 45 minut/třída
- existuje i počítačový program (P. Doležel), www.diagnostikaskol.cz
- kombinace nominační techniky se sebeposuzovacími škálami a hodnotícími kritérii

B-4

- pro 2.-3. třídy ZŠ, také od 4. třídy ZvŠ
- využívá stejné mechanismy jako B-3, ale je výrazně zjednodušený
- vyžaduje předtestovou přípravu (vlastnosti)
- administrace cca 20 minut, vyhodnocení asi 30 minut/třída

Dotazník D-1 (P. Doležel, 2001)

- <http://mujweb.cz/www/paveldolezel>
- sociometrický dotazník s psychologickými prvky
- 6. – 9. třída, 10 položek, asi 30 minut
- volby dvojic kamarádů (zmírnění tenze)
- alegorie lodi, obsazování rolí posádky
- vyhodnocení pouze počítačovým programem
- 7 kruhových sociogramů, 32 seznamů podle kritéria (např. index agresora, ohrožení, nešťastného žáka, ideální posádka atd.)

Sociometrie

- Moreno (1934, Who shall survive?) – nejstarší metoda zjišťování vztahů mezi dětmi
- v našich školách od 50. let
- otázky na kladnou a zápornou volbu např.:
  - S kým bys chtěl sedět v lavici?
  - S kým bys nechtěl trávit prázdniny?
- vyvození vazeb (jednostranných / oboustranných)
- vyhotovení ve formě sociogramu (grafické zobrazení pozice členů ve skupině a jejich vzájemných vztahů)

SOCIOGRAM POZITIVNIH IZBIR

Vprašanje: S katerim sošolcem bi najraje sedel v šolski klopi?

Legenda:

Dečki: ○

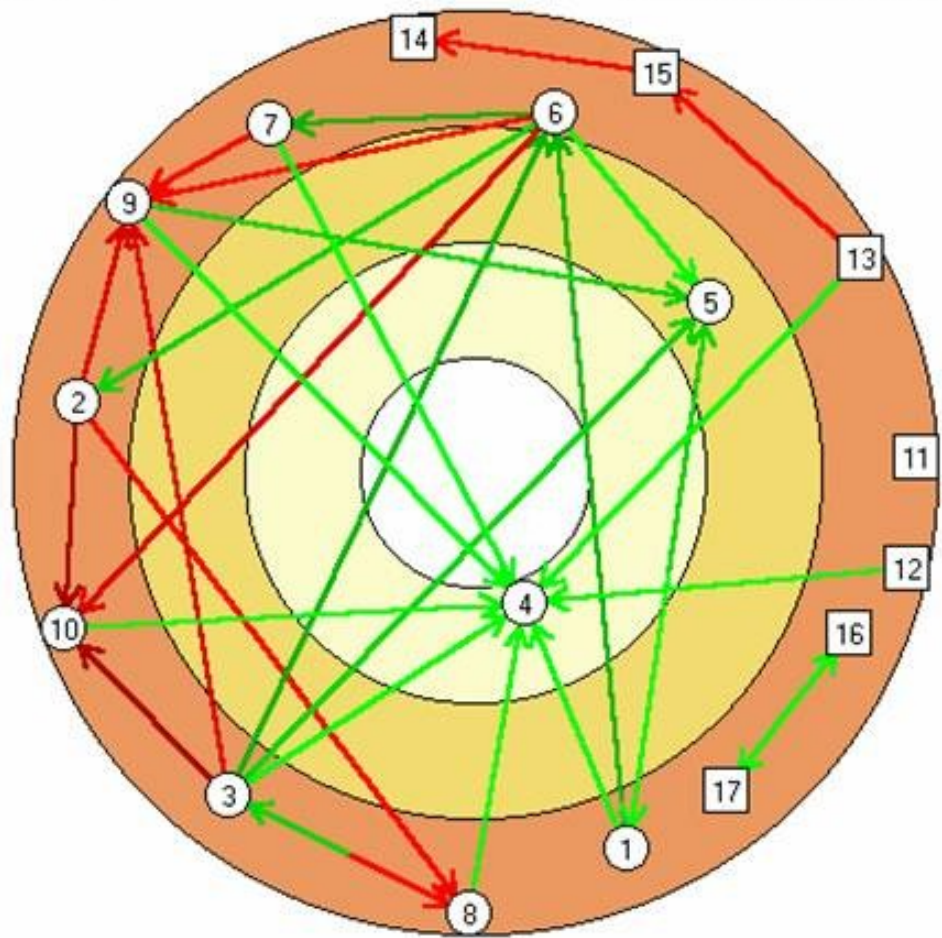
Deklice: □

(notranji krog) a: 9 in več glasov

b: 6-8 glasov

c: 3-5 glasov

(zunanji krog) d: 0-2 glasova

Prikaži vse

Prikaži pare

Izbere posameznika

Neizbrani

Razporedi

Pozitivne izbire

- 1 nivo
- 2 nivo
- 3 nivo

Negativne izbire

- 1 nivo
- 2 nivo
- 3 nivo

Natisni...

Zapri

Sociometricko-ratingový dotazník (SORAD) V. Hrabala

- poslední vydání: Slavíková, I., Homolová, K., Doležel, P. (2005), Praha: IPPP (počítačové zadávání/vyhodnocování)
- každý žák ve třídě hodnotí vliv všech ostatních žáků na škále 1-5
- každý žák ve třídě hodnotí oblibu/sympatie všech ostatních žáků na škále 1-5
- každý žák doplňuje číselné hodnocení slovním odůvodněním svých sympatií/antipatií k ostatním žákům

SO-RA-D

sociometricko-ratingový dotazník

Vladimír Hrabal st. (1990)

A. **Vliv**

1. Nejvlivnější žák třídy
2. Patří mezi několik nejvlivnějších
3. Má průměrný vliv, jako většina žáků
4. Má slabý vliv
5. Nemá žádný nebo téměř žádný vliv

B. **Sympatie**

1. Velmi sympatický
2. Sympatický
3. Ani sympatický ani nesympatický
4. Spíše nesympatický
5. Nesympatický

C. **Vysvětlení sympatií**

- Proč je vám který spolužák sympatický nebo nesympatický

Sociometricko-ratingový dotazník (SORAD) V. Hrabala

- sociálně psychologické charakteristiky jednotlivých členů skupiny
  - jejich vlivu na ostatní
  - jejich oblíbenost/oblíbenost u ostatních
  - spokojenost se vztahy ve skupině
- celková soudržnost a emoční atmosféra ve skupině
- existence podskupin, interakce a vztahy mezi nimi
- doplňková metoda k dalším nástrojům

SO-RA-D

Sociometricko-ratingový dotazník

Vladimír Hrabal st.

A. Kombinace indexů u jedince

1. Vysoký vliv a vysoká oblība
2. Vysoký vliv a nízká oblība
3. Oblíbení, nevlivní
4. Neoblíbení, nevlivní

B. Třídní indexy

1. Výše třídního indexu vlivu = koheze třídní skupiny
2. Třídní index oblība = stav emocionální atmosféry ve třídě

Sociometrie

	Petr	Honza	Karel	Σ
Petr	X	5	2	7
Honza	3	X	4	7
Karel	2	1	X	3
Milena	4	3	2	9
Klára	2	4	1	7
Petra	1	5	2	8
Alena	3	5	4	12

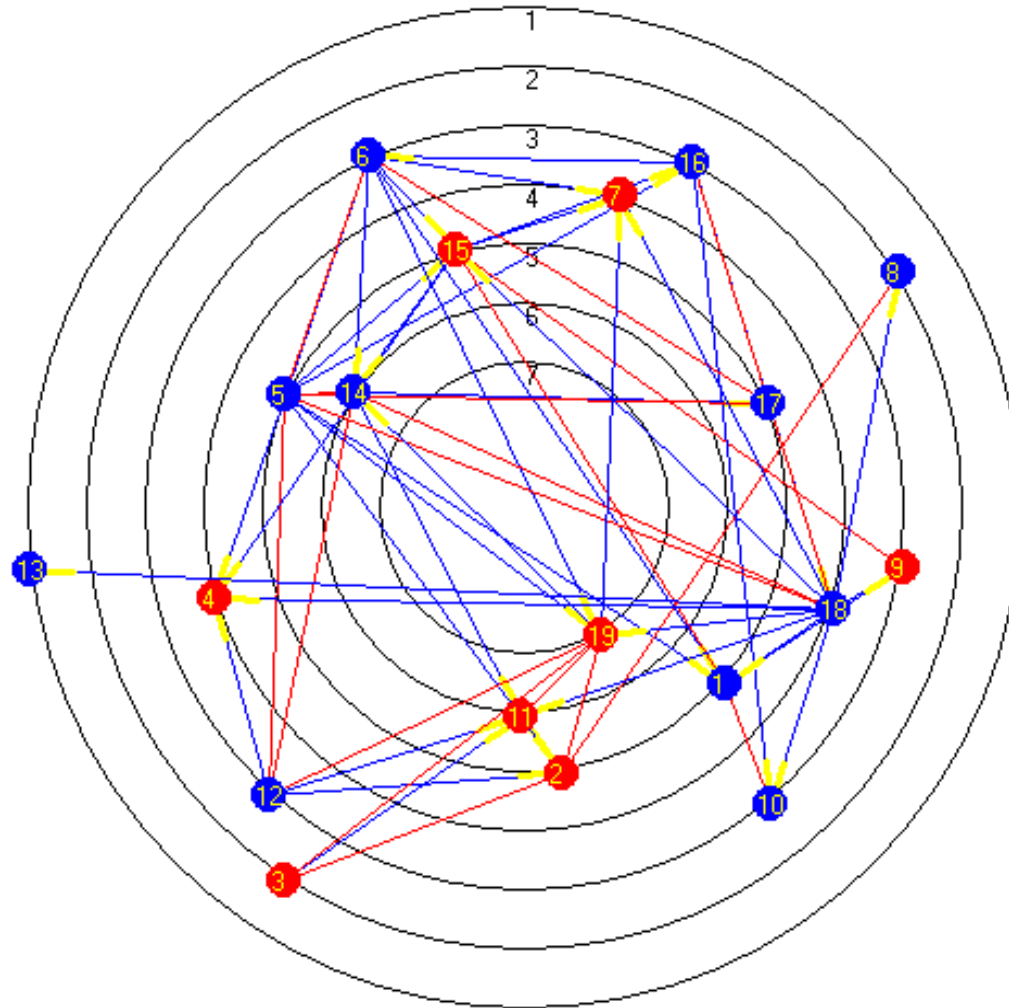
Na co se zaměřujeme

- Frekvence (počet 5, 4, 3, 2, 1)
- Vzájemné kladné a záporné hodnocení
- Průměr nebo Σ – pořadí
- Sestavujeme sociogram
- Konkrétní výstupy nejsou v žádném případě přístupné dětem ani jejich rodičům!!

Ukázka sociogramu

- 1) Balog
- 2) Beránková
- 3) Bouquiaux
- 4) Hedbávná
- 5) Holický
- 6) Hřebíček
- 7) Jeroušková
- 8) Krejčí
- 9) Kubíková
- 10) Laštovka
- 11) Musilová
- 12) Myška
- 13) Okoun
- 14) Pardon
- 15) Piskorzová
- 16) Sapík
- 17) Vlácil
- 18) Zouhar
- 19) Zalkovská

Nedokončené věty

- Naše třída je ...
- Do školy chodím ...
- Někdy mám strach ...
- Mí kamarádi si o mně myslí, že ...
- Když doma myslím na školu, ...
- Když odcházím ráno do školy, ...
- Moje nejoblíbenější jídlo je ...

Etika práce se školní třídou

- Dodržování všeobecných právních norem (práva dítěte, zákon na ochranu osobních údajů)
- Chránit práva a důstojnost jedince
- Respektování právo volby žáka vstoupit či nevstoupit do procesu získávání informací
- Práce s žáky, učiteli i rodiči nestranně, bez ohledu na jejich fyzické, mentální, sociální či emocionální vlastnosti
- Přiměřeně informovat o výsledcích
- V žádném případě neseznamujeme klienty s pořadím a dalšími konkrétními informacemi týkající se jejich statusu zjištěném v rámci sociometrického šetření
- Zvažte, zda výstupy zpřístupnit svým kolegům.

Děkuji za pozornost

Literatura

- Braun, R. (1997, 1998). Dotazník B-3, B-4. Praha: Audendo.
- Dittrich, P. (1993). Pedagogicko-psychologická diagnostika. Jinočany: HaH.
- Hadj-Mousová (2002). Diagnostika školní třídy. In Hadj Mousová, Z., Duplinský J. Diagnostika. Pedagog.-psych.poradenství II.
- Hermochová, S. (2005). Skupinová dynamika ve školní třídě. Kladno: Aisis.
- Hrabal, V. (2003). Sociální psychologie pro učitele. Praha: UK.
- Hrabal, V. st., Hrabal, V. ml. (2002). Diagnostika. Praha: UK.
- Mareš, J. (1998). Dotazník sociálního klimatu školní třídy. Praha: IPPP.